

ВИРОБНИЧО-ТЕХНОЛОГІЧНІ РЕЗЕРВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА

**БАКУМ М.М., АСПИРАНТ*,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМ. П. ВАСИЛЕНКА**

Наведено аналіз впливу основних резервів забезпечення ефективності виробництва зерна в підприємствах з різними потенційними можливостями та виявлені заходи, які найбільш суттєво впливають на виробничий процес, економічні показники діяльності, ефективність організації виробництва та управління підприємством в цілому.

The analysis effect of the major backlogs of providing efficiency of grain production in enterprises of different levels and identify the measures, which most substantially influence on a production process, economic indicators of activity, efficiency of organization production and the management of enterprise in general.

Постановка проблеми. Наявність виробничо-технологічних резервів є важливою складовою підвищення ефективності і стабільності виробництва продукції рослинництва. Ефективне управління цими резервами сприяє збільшенню об'ємів виробництва та якості отриманої продукції, що в кінцевому результаті підвищує конкурентоспроможність підприємства, збільшуючи його прибутковість. Тому виявлення потенційних можливостей підприємств, щодо підвищення ефективності виробництва, за рахунок оптимального управління витратами, запасами та розміщенням ресурсів в залежності від рівня розвитку виробничого потенціалу підприємства та стану його використання є актуальним науково-прикладним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як підкреслюється в дослідженнях вчених-економістів, внаслідок дії певних обставин, сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, господарства населення за ресурсним забезпеченням суттєво відрізняються, як між категоріями господарств, так і в кожній з них. Підприємства з високим та достатнім рівнем ресурсного забезпечення мають можливість реалізації всіх функцій та етапів управління. Господарства із задовільним, а особливо з низьким рівнем забезпечення, в силу обмеженості ресурсів спроможні реалізовувати

* Науковий керівник – Красилюцький О.О., к.е.н., доцент

лише певні складові функції та етапів управління. При чому вони змушені реалізовувати ті функції і етапи управління, які орієнтовані на найбільшу віддачу і швидке отримання результатів. Тобто виробники вкладають кошти в певну складову забезпечення виробничо-технологічного процесу (насіння, добрива, відновлення технічного забезпечення), що приводить до покращення окремих фрагментів технологічного процесу, а не технології в цілому. Такі заходи практично не впливають на розвиток виробничо-технологічного забезпечення і подальшого підвищення ефективності виробничої діяльності підприємств [1 - 4].

Цілі статті. Обґрунтування виробничо-технологічних резервів підвищення ефективності виробництва зерна за рахунок оптимального управління витратами, запасами та розміщенням ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Виробничо-технологічні резерви виробництва зерна, на нашу думку, складають сукупність компонентів виробничого процесу, які дозволяють забезпечувати безперервність та ефективність виробництва за вибраною технологією. Вони відображають потенційні можливості підприємств, щодо підвищення ефективності виробництва за рахунок оптимального управління витратами, запасами та розміщенням ресурсів в залежності від стану виробничого потенціалу підприємства та рівня його використання.

Підвищення ефективності можливе за рахунок впливу на результати або на витрати. Впливати на результати діяльності підприємства силами підприємства в сучасних ринкових умовах не завжди можливо. Рівень недостатності власних можливостей безпосередньо залежить від потенційних можливостей підприємств. Причому в підприємствах високого рівня забезпеченості недостатність власних можливостей значно менша, ніж в підприємствах середнього та низького рівня.

На результати діяльності також впливають ринкові умови, тобто зовнішні фактори (ціни на ринку закупки зернової продукції, конкуренція, попит, іноземні закупки і т. п.). Підприємства з задовільним або низьким рівнем ресурсного забезпечення не спроможні, без об'єданого виходу на ринок, впливати на зміну зовнішніх факторів. Їм залишається підвищувати ефективність своєї діяльності лише за рахунок впливу на власні витрати. Тобто, щоб вижити, таким підприємствам необхідно вплив змін зовнішніх факторів переkritи підвищенням ефективності впливу внутрішніх

факторів на результат діяльності. Одним із шляхів підвищення впливу внутрішніх факторів є ефективне управління витратами. “Витрати – це виражені у грошовій формі витрати різних видів економічних ресурсів (праці, сировини, матеріалів, основних засобів, фінансових ресурсів) у процесі виробництва, обігу і розподілу продукції, товарів”, таке визначення подає економічна енциклопедія [5].

ПСБ(о) 16 «Витрати» передбачає фактично необмежену кількість класифікацій витрат [6]. При цьому найбільш поширеними в економічній науці є такі варіанти класифікацій витрат, як їх поділ на: прямі та непрямі, виробничі та невиробничі, умовно-постійні та умовно-змінні [7].

В контексті нашого дослідження найбільший інтерес представляє саме останній варіант класифікації.

Для підвищення якості управління витратами на підприємствах необхідно чітко уявляти їх поділ у структурі витрат. В залежності від впливу обсягу виробництва на величину витрат, вони поділяються таким чином:

- умовно-постійні витрати – непов’язані безпосередньо зі зміною обсягу виробництва;

- умовно-змінні витрати – пропорційно збільшуються або зменшуються в залежності від зміни обсягу виробництва продукції;

- повні витрати – складають суму умовно постійних і змінних витрат.

Умовно-постійні витрати на підприємстві складають: оплата праці постійних працівників; амортизація техніки, приміщень; страхові платежі за майно, посіви; витрати на організаційні заходи; орендна плата за майно, землю та ін., змінні: вартість паливно-мастильних матеріалів; вартість насіння; витрати на органічні та мінеральні добрива; витрати на ремонт обладнання і техніки; оплата праці найманих працівників та витрати на інші виробничо-технологічні заходи [7]. Ці витрати в сукупності складають повні витрати підприємства. На нашу думку, в структурі повних витрат більшу частину становлять витрати на виробничо-технологічні заходи. Зокрема, в 2010р., в рослинництві виробничі витрати становили 65,9% від повних у сільськогосподарських підприємствах України [8]. Особливо інтенсивне зростання витрат на виробничо-технологічні заходи відбувається в умовах неконтрольованого росту цін на паливо-мастильні матеріали, мінеральні добрива, насіннєвий матеріал, засоби механізації та запасні частини до них і т. д. Також суттєво впливає на зростання змінних витрат зміна погодно-кліматичних умов, що

супроводжується пізніми заморозками, посухою та іншими погодними катаклізмами. Перевищенні змінних витрат над умовно постійними характерне для підприємств з різними потенційними можливостями. Слід зазначити, що об'єм змінних витрат багато в чому залежить від об'ємів виробництва. Крім зазначених економічних та природно-кліматичних факторів, на які підприємства практично не можуть впливати, виробництво продукції пов'язане з цілим рядом заходів, які напряду залежать від діяльності підприємства. До таких факторів в першу чергу відносяться:

— напрямки виробничої діяльності (спеціалізація);

— науково-обґрунтований вибір технології виробництва продукції, в умовах конкретного підприємства;

— організація якісного виконання технологічних процесів та операцій всього технологічного циклу виробництва для забезпечення повної реалізації біологічного потенціалу рослин, післязбиральної обробки продукції та її реалізації.

В умовах ринкової економіки ефективність виробничої діяльності підприємства багато в чому визначається попитом на певний вид продукції. Як показує практика сільськогосподарського виробництва, в окремі роки, навіть високі врожаї якісної продукції не приносять бажаного результату і разом з тим низькі врожаї, у неврожайні роки, забезпечують високу рентабельність виробництва за рахунок великого попиту на дану продукцію (високу ціну реалізації). Така практика, на жаль, залишається характерною для сільськогосподарських підприємств України. Це примушує підприємців проводити перспективні маркетингові дослідження з метою наукового обґрунтування подальших напрямів виробничої діяльності підприємств. Слід зазначити, що повнота використання результатів маркетингових досліджень залежить від потенційних можливостей підприємства.

Обсяг виробленої продукції та її якість багато в чому залежить від технології виробництва. Найбільш поширеною, особливо в фермерських та особистих господарствах залишається традиційна технологія виробництва, яка передбачає щорічну оранку. Майже 60 % трудових і матеріальних ресурсів виробництва продукції за такою технологією складає обробіток ґрунту [9]. Незважаючи на високу ресурсоемність, ця технологія використовує повний комплекс розроблених вітчизняних засобів механізації, простих за конструкцією і в обслуговуванні, доступних навіть підприємствам з низьким рівнем

ресурсного забезпечення, які не потребують спеціальної підготовки механізаторів. Крім того, під час оранки зароблюються поживні залишки, що сприяє покращенню структури ґрунту та підвищенню природної його родючості. Це сприяє отриманню помірних врожаїв, навіть при недостатньому матеріально-технічному забезпеченні виробництва (добрива, стимулятори росту, засоби захисту рослин, засобів хімічної меліорації та ін.).

В засушливих умовах (останні три роки) набуває поширення використання консервувальної технології вирощування зернових культур, яка включає мульчування поверхневого шару землі та безполіцевий обробіток на глибину 25 – 40 см. Така технологія сприяє накопиченню вологи в землі і потребує значно менше трудових і матеріальних ресурсів для її обробітку. Для її впровадження необхідні спеціальні машини, як для обробітку землі, так і висіву насіння зернових культур, яких в Україні поки що виробляється недостатньо, як за кількістю, так і за якістю [9]. Крім того, запровадження такої технології потребує підвищеного використання хімічних засобів захисту рослин, як від бур'янів так і шкідників.

Ще менш енергоємною є мульчувальна технологія вирощування зернових культур. Вона включає мульчування верхнього шару землі з одночасним обробітком на глибину 10 – 12 см. Ефективне запровадження такої технології потребує використання високоякісних подрібнювачів рослинних решток та науково обґрунтованих норм внесення мінеральних добрив. Крім того, для вирощування зернових культур в повній мірі використовується біологічний потенціал лише верхнього шару землі, що обробляється. Тому при недостатньому ресурсному забезпеченні використання такої технології вирощування призводить до зменшення урожайності культур і, не зважаючи на меншу енергоємність - до зниження рентабельності виробництва.

В останні роки в практиці землеробства України набуває використання No-till технологія вирощування зернових культур, яка включає мульчування землі рослинними залишками та зберігання їх на поверхні землі на період сівби. Така технологія, на перший погляд, потребує найменших витрат на обробіток землі, але і не створює можливості для реалізації в повному об'ємі її біологічного потенціалу. В особливо несприятливих умовах виробництва рослинам доступні поживні речовини, що знаходяться в межах зони рядка. Крім того, для посіву та підживлення рослин за такою технологією необхідні

спеціальні машини, які в Україні лише розробляються, а зарубіжного виробництва за вартістю недоступні для підприємств з обмеженим фінансовим забезпеченням.

Таким чином, науково обґрунтований вибір технологій вирощування зернових культур для конкретних природно – кліматичних умов виробництва з врахуванням матеріально – технічного та фінансового забезпечення є важливим фактором виявлення виробничо-технологічних резервів діяльності підприємства.

Необхідність чіткого дотримання технології виробництва базується на тому, що в кожній технології всі передбачені операції природно впливають на врожайність і забезпечують певний рівень якості вирощеної продукції, інакше проведення операцій було б недоцільним. При цьому якість кожної операції повинна бути високого рівня, щоб забезпечити прогнозований її вплив на кінцевий результат. Високоякісні технологічні операції та чітке дотримання їх виконання забезпечує високу врожайність, високоякісну продукцію, яка, в свою чергу, забезпечує низьку собівартість цієї продукції. Крім того, високоякісну товарну продукцію можна реалізувати за більш високою ціною і отримати більш високий прибуток та високий рівень рентабельності.

Слід розуміти, що низьку якість попередньої технологічної операції не можливо компенсувати високим рівнем якості послідуєчих операцій, а також неможливо допущений брак в рослинництві переробити на високому рівні якості. Навіть, при пересівання тієї чи іншої культури, коли сходи не з'явилися за якихось причин, або знищені шкідниками, або стихійними явищами, не можливо знову посіяти на високоякісному рівні. Адаже пересів проводиться після агростроків, які суттєво впливають як на виконання технологічної операції, так і на розвиток рослини в цілому. Тому неякісно проведена хоча б одна технологічна операція може звести нанівець всі попередні операції і навіть суттєві додаткові вкладення фінансових і матеріальних ресурсів в наступні операції не завжди можуть забезпечити отримання запланованого результату.

Таким чином, впровадження ефективної системи управління якістю виробництва продукції на всіх його етапах забезпечить високий рівень реалізації біологічного потенціалу рослин та післязбиральної обробки продукції. Це дасть змогу повною мірою використати потенціал підприємства і підвищити ефективність виробництва.

Аналіз видів витрат та характер впливу на них показує, що своєчасна оптимізація співвідношення «витрати – результати» є

важливою задачею сучасного управління витратами для всіх підприємств, незважаючи на їх потенційні можливості. Незважаючи на неоднозначність трактування сутності управління витратами, більшість зарубіжних і вітчизняних вчених вважають, що це: «взаємопов'язаний комплекс робіт, які формують корегуючі впливи на процес здійснення витрат під час господарської діяльності підприємства, спрямовані на досягнення оптимального рівня (в межах допустимих відхилень) витрат в усіх підсистемах підприємства за виконання в них будь-яких робіт» [10, 11]. Управління витратами має бути спрямоване на їх регулювання та контроль за рахунок економічного аналізу, планів виробництва та реалізації зернової продукції, фактичних даних. До системи управління витратами слід віднести наступні заходи:

- аналіз собівартості виробництва традиційних для підприємства та перспективних видів зернової продукції;

- визначення нормативного рівня витрат на виробництво і реалізацію традиційних для підприємства та перспективних видів зернової продукції за різними технологіями виробництва;

- розрахунок виробничої і комерційної собівартості традиційних для підприємства та перспективних видів зернової продукції;

- розробка пріоритетних напрямків мінімізації собівартості зернової продукції.

Управління витратами спрямоване не тільки на аналіз витрат з метою зменшення виробничої і повної собівартості виробленої продукції, але й на уникнення недоцільних витрат матеріальних, фінансових і трудових ресурсів. Таким чином, для підвищення ефективності і конкурентоспроможності діяльності підприємств з різним ресурсним забезпеченням система управління витратами повинна включати: визначення величини витрат підприємства, потреб в фінансових ресурсах для фінансування цих витрат, ефективне використання коштів підприємства, вкладених у виробництво, з метою отримання максимального віддачі та результату.

Невід'ємним компонентом виробничих процесів, який бере участь у всіх фазах діяльності підприємства, а особливо у виробництві, маркетингу та фінансах є запаси. Традиційно термін запаси розуміють як «матеріальні цінності, які очікують виробничого чи особистого використання» [12]. Запаси є важливим елементом, який забезпечує безпеку системи розподілу, її гнучкість функціонування і є своєрідною «страховкою» [13]. Запаси на виробництві традиційно складають

сировина, незавершене виробництво, готова продукція. Особливістю виробництва зерна, як і всієї продукції рослинництва, є перебування значних виробничо-технологічних та фінансових ресурсів на стадії незавершеного виробництва, що пов'язано з довго тривалістю циклу виробництва. Наприклад, початок підготовки землі під посів озимої пшениці починається в серпні місяці одного року, а післязбиральна обробка вирощеного врожаю і підготовка до реалізації завершується у серпні – вересні наступного року.

Слід зазначити, що цілі управління запасами на підприємстві між собою суттєво протирічні. Причому, ступінь протирічності багато в чому визначається рівнем потенційних можливостей підприємства. З фінансової точки зору доцільніше формувати на підприємстві низький рівень запасів, який зменшує кількість вилучених коштів з циклу виробництва. Особливо такий підхід характерний для підприємств з обмеженими фінансовими ресурсами. Разом з тим, враховуючи сезонні коливання цін (в посівну компанію зростання цін на насіннєвий матеріал, добрива та паливо-мастильні матеріали, падіння закупівельних цін на готову продукцію під час жнив та ін.) для сільськогосподарських підприємств економічно вигідне формування запасів необхідних виробничих матеріалів заздалегідь. З точки зору маркетингу, навпаки, доцільно формувати високий рівень запасів. Особливо це стосується запасів готової продукції, адже це сприяє збільшенню об'ємів продажів за більш вигідними цінами. Це потребує спеціального матеріально-технічного забезпечення та додаткових витрат на післязбиральну обробку і зберігання готової продукції, що недоступне підприємствам із недостатнім фінансово-матеріальним забезпеченням. А з точки зору виробництва запаси повинні бути достатніми для здійснення виробничого процесу і залежать від масштабів виробництва та потенційних можливостей підприємства. Тому для ефективного управління запасами – сукупності правил і показників, які визначають термін часу і об'єм закупки продукції для поповнення запасів, необхідно знайти баланс між цими трьома протиріччями для ефективної діяльності підприємства. Широко відомі в науковій літературі системи управління запасами базуються на визначенні фіксованого об'єму закупок або фіксованого часу (періодичність) закупки.

Виробництво зерна, як і більшості сільськогосподарської продукції, має чітко виражену сезонність виробництва. Характерною особливістю сезонності є нерівномірність розподілу етапів

виробничих процесів на протязі року. Наприклад, підготовка землі і посів, як один з найвідповідальніших етапів виробництва за агротехнічними вимогами має виконуватись на протязі двох – трьох днів; збирання врожаю зернових – не більше десяти днів, а на протязі осінньо - зимового періоду (чотири – п'ять місяців) виконуються лише операції з затримання снігу на полях, руйнування льодової кірки, обслуговування сховищ та складів і підготовка техніки. Із наведеного прикладу очевидно, що потреба в ресурсах на різних етапах виробництва не однакова. Для забезпечення виконання етапів виробничого процесу, в задані агротехнічні строки, необхідною умовою є формування запасів всіх необхідних ресурсів заздалегідь, щоб виключити ризики недопоставки навіть окремих складових. Наприклад, недопостача паливо-мастильних матеріалів або насінневого матеріалу, приведе до неможливості виконання посіву в кращі агротехнічні строки, що знизить урожайність і якість вирощеної продукції. Недопостача паливо-мастильних в період збирання врожаю приведе до втрат вирощеного врожаю, за рахунок самоосипання зерна, що зведе нанівець всі затрати на весь процес виробництва. Такий підхід до формування об'ємів запасів з фінансової точки зору не завжди є раціональним, адже він потребує значних, одночасних вкладень коштів (що можливе не для кожного рівня забезпеченості підприємств, особливо в умовах недостатнього кредитування) і додаткових витрат на обслуговування запасів до моменту їх використання (складські приміщення, енергооснащення, обслуговуючий персонал, податки, страховка, падіння цінності запасів в результаті старіння, пошкодження, краді). З іншої сторони такий підхід надає підприємствам можливість вибору в часі партнерів та вигідних умов закупок (міжсезонні зниження цін, знижки на оптові закупки, прийнятні умови кредитування та ін.).

Для підприємств з задовільним рівнем фінансового забезпечення доцільно виконати ранжування видів ресурсів та їх об'ємів по ступеню ризику не виконання етапів виробничого процесу або якості придбаних ресурсів на виробництво продукції в цілому. Наприклад, при закупівлі не елітного посівного матеріалу, який має в 2 - 5 разів нижчу ціну за елітне насіння, отримаємо очевидне зниження об'ємів вирощеного зерна, але заощаджені кошти дозволять закупити паливо-мастильні матеріали чи добрива, які забезпечать вчасне виконання етапу виробничого процесу в кращі агротехнічні строки, що, в свою чергу, сприятиме формуванню оптимальних умов

проростання насіння і розвитку рослин. Для підприємств з недостатнім фінансовим забезпеченням навіть дробний підхід до формування необхідного запасу ресурсів задовільної якості, в умовах недостатнього кредитування, часто неможливий. Для виживання підприємств з таким рівнем фінансового забезпечення необхідна державна підтримка на весь період виробництва і реалізації (ф'ючерсні контракти), або цільова підтримка у формуванні запасів ресурсів на окремі етапи виробничого процесу (державні поставки сільгосптоваровиробникам паливо-мастильних матеріалів, добрив, насіннєвого матеріалу та сільськогосподарських машин за зниженими цінами).

За багатогранністю виробничого процесу вирощування зернових культур (велика кількість технологічних операцій, які повинні виконуватись на кожному етапі та різноманітності технічних засобів для їх виконання та ін.) навіть повне розрахункове забезпечення запасами не гарантує виключення виникнення порушень виробництва (поломки технічних засобів, поява шкідників і хвороб та ін.). Тому при плануванні фінансового забезпечення формування запасів ресурсів необхідно передбачити резервний фонд для усунення впливу непередбачуваних факторів виробництва. Цей резерв необхідно планувати із умови стану і рівня матеріально-технічного забезпечення (наявність зарубіжних машин до яких запасні частини дорожчі за вітчизняні, наявність машин, що відпрацювали свій ресурс та інше вимагає збільшення резервного фонду), рівня культури землеробства (забур'янені та заражені поля шкідниками та хворобами потребують додаткових витрат для захисту рослин) та рівня забезпеченості трудовими ресурсами, їх фахової підготовки, відповідальності, взаємозамінності.

На економічну ефективність виробництва має великий вплив оптимальне розміщення ресурсів кожного підприємства не дивлячись на його потенційні можливості. Причому, особливе значення має відповідність певному рівню ефективності всіх складових ресурсного забезпечення. Слід зазначити, що може бути декілька варіантів невідповідності складових виробничих ресурсів. Поряд з високим рівнем ресурсів, що характерно для підприємств з високим рівнем забезпеченості, наявність однієї складової нижчої якості, або при порівняно не високому рівні ресурсів, що характерне для підприємств з достатнім рівнем ресурсного забезпечення, наявність однієї складової високої якості. Сумісне використання такого забезпечення в кінцевому

результаті знижує ефективність виробництва в цілому. При чому, якщо в першому випадку використання складових ресурсів низької якості призводить до не забезпечення вимог певного технологічного процесу, що погіршує не лише умови для росту рослин, а й умови виконання послідовних операцій і запланованих результатів можна досягти використанням додаткових ресурсів. В другому випадку, використання більш якісної складової ресурсів не тільки не підвищить ефективність виробництва, а призведе до зростання собівартості продукції, а часто і до зниження готовності та терміну їх служби.

При плануванні розміщення ресурсів необхідно також враховувати розміри підприємства, його спеціалізацію, потенційні можливості та перспективні напрямки розвитку. Слід зазначити, що не для кожного розміру підприємства можна підібрати абсолютно відповідний розмір ресурсного забезпечення. В більшості випадків на підприємствах його приходиться формувати або з запасом на перспективу, або з нестачею. Очевидно, що в обох випадках такий підхід на пряму веде до зниження ефективності виробництва. Причому, якщо в першому випадку зниження пов'язане із зростанням питомих витрат і в кінцевому результаті собівартості продукції, а в другому випадку з невиконанням планових об'ємів виробництва, що зменшує отриманий прибуток. Для забезпечення ефективного виробництва в першому випадку в системі розміщення ресурсів підприємства планувати надання послуг іншим підприємствам шляхом розміщення надлишкових ресурсів, а в другому випадку – використання надлишкових ресурсів інших підприємств за умови, що затрати на їх залучення не перевищують зростання прибутку. Очевидно, що перший випадок з урахуванням додаткового розміщення ресурсів сприятиме формуванню перспективної структури ресурсів, підвищенню продуктивності праці, зниженню собівартості продукції, підвищенню фондівіддачі і оптимізації використання грошових запасів підприємства. Такий підхід має певні особливості для спеціалізації підприємства і забезпечує певну стійкість до впливу зовнішніх факторів та збільшує потенційні можливості перспективного розвитку. Разом з тим такий підхід потребує особливого формування і розміщення трудових ресурсів. В першу чергу, з економічної точки зору доцільніше забезпечити відповідність фахового рівня трудових ресурсів, за рахунок перепідготовки (перекваліфікації) існуючих трудових ресурсів, як в умовах

підприємства, без відриву від виробництва, так і у спеціалізованих закладах освіти. Виходячи із засад соціальної ефективності, підприємствам з високими потенційними можливостями доцільно молодих, перспективних працівників або талановиту місцеву молодь направляти на навчання за профілем перспективних напрямків розвитку підприємства, як з метою підвищення ефективності розміщення трудових ресурсів, так і для ефективного розвитку самого підприємства. Крім того, підвищення їх використання можливе за рахунок надання послуг стороннім організаціям, як в підвищенні фахової підготовки трудових ресурсів так і в консультативній допомозі (дорадництві) з питань виробництва. Підприємствам з недостатніми потенційними можливостями, для підвищення ефективності виробництва, доцільно залучати трудові ресурси певної кваліфікації, як для консультативної допомоги, так і для виконання певних робіт по сумісництву, чи за штатним розкладом.

Висновки. На основі всебічного аналізу впливу основних резервів забезпечення ефективності виробництва зерна в підприємствах з різними потенційними можливостями, виявлені заходи, які найбільш суттєво впливають на виробничий процес, економічні показники діяльності, ефективність організації виробництва та управління підприємством в цілому.

Література.

1. Технологічні карти та витрати на вирощування сільськогосподарських культур з різним ресурсним забезпеченням / [Кол.авторів] ; За ред. Д.І. Мазоренка, Г.Є. Мазнева. – Харків: ХНТУСГ , 2006. – 725 с.;
2. Ефективність технологій вирощування озимих зернових культур при різному ресурсному забезпеченні / [Кол.авторів] ; За ред. Д.І. Мазоренка і Г.Є. Мазнева. – Харків: ХНТУСГ , 2007. – 315 с.;
3. Савицкая Г.В. Резервы повышения эффективности сельскохозяйственного производства: методика выявления и подсчета / Г.В. Савицкая, А.А. Мисуню. – МН.: Урожай, 1990. – 181 с.;
4. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: Монографія / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 292с.;
5. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.1/ Відп. редактор С.В. Мочерний. – К.: видавничий центр «Академія», 2000. – 508 с.;
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 31. 12. 1999р. №318;

7. Черевко Г.В. Економіка підприємства: [Навчальний посібник] / Г.В. Черевко, Ф.В. Горбонос, Г.Б. Іваницька, Н.Ф. Павленчик; / За заг. ред. Г.В. Черевка. – Львів: Апріорі, 2004. – 384 с.;

8. Сільське господарство України: [Стат. збірник]; За ред. Ю.М. Остапчука. – К.: Держкомстат України, 1990 – 2010, 2011. – 384 с.;

9. Мазоренко Д.І. Аналіз ринку і рекомендації до використання машин і знарядь для основного обробітку ґрунту в Україні / Д.І. Мазоренко, В.І. Пастухов, М.В. Бакум та ін. // Науковий вісник Луганського національного аграрного університету. Серія: Технічні науки. – Луганськ: ЛНАУ, 2011. - № 30. – С. 89 – 97;

10. Колісник Г. Система управління витратами підприємницьких структур / Г. Колісник // Економічний аналіз. Вип. 4. – 2009. – С. 219 – 223;

11. Пилипенко О.О. Управління витратами на сучасних підприємствах / О.О. Пилипенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. - №12. – С. 8 – 11;

12. Промышленная логистика: логистико-ориентированное управление организационно-экономической устойчивостью промышленных предприятий в рыночной среде / Под ред. А.А. Колобова. – М.: МГТУ им. Баумана, 1997;

13. Степан Попіна. Економіко-математичний аналіз задач оптимального управління запасами // Економічний аналіз. Вип. 4. – 2009. – С. 291 – 293.